

Vijandbeeld en motivatie

Verslag van een onderzoek bij beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht

In de geschiedenisboeken zal het jaar 1989 ongetwijfeld als „historisch” worden bestempeld, want toen veranderde de Oost-Westverhouding op drastische wijze met als gevolg dat de militaire dreiging sterk verminderde. Dat leidde tot speculaties over vermindering van de motivatie van beroepsmilitairen, als gevolg van het verdwenen Oost-Westvijandbeeld.

Geleid door de belangstelling voor deze discussie hebben wij in 1990 een onderzoek verricht. Kernbegrippen in dat onderzoek waren het vijandbeeld en de motivatie bij beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht. De inhoud en de intensiteit van deze begrippen zijn onderzocht m.b.v. vragenlijsten. Vervolgens werd vastgesteld of er samenhang optrad tussen vijandbeeld en motivatie. Was de vermeende relatie tussen het verdwenen Oost-Westvijandbeeld en de motivatie van beroepsmilitairen terecht of onterecht?

Het onderzoek vond plaats ten tijde van de inval van Irakese troepen in Koeweit, op 2 augustus 1990. Dat maakte het mogelijk na te gaan welke invloed dat voorval op het vijandbeeld en de motivatie heeft gehad.

Onderzoeksopzet

Het onderzoek is verricht onder 998 beroepsmilitairen, die voor bepaalde of onbepaalde tijd bij de KL werkzaam zijn. De deelneming bestond uit het invullen van een vragenlijst m.b.t. persoonsge-

De auteurs hebben, in het kader van de eindstudie op de KMA, in 1990 onderzoek verricht naar het beeld dat beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht hebben van de vijand en de invloed ervan op de motivatie. De reden van dit onderzoek is in de inleiding verder uiteengezet. Alhoewel deze bijdrage niet de in de Militaire Spectator gebruikelijke opzet en vorm heeft en mogelijk niet geheel actueel is, acht de redactie de informatie toch relevant genoeg om ze in deze vorm te publiceren.

gevens van respondent, zijn motivatie en vijandbeeld. De probleemstelling bestond uit de volgende vragen.

- 1 Wat is de inhoud en welke zijn de karakteristieken van het vijandbeeld van de beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht?
- 2 In hoeverre is het begrip motivatie een een- of meerdimensionale theoretische conceptie en hoe is (zijn) hiermee de beroepsmilitair(en) van de KL te karakteriseren?
- 3 Is er een relatie tussen het vijandbeeld en de motivatie van de beroepsmilitairen van de KL?
- 4 In hoeverre hebben de achtergrondvariabelen leeftijd, geslacht, aanstelling, rang (categorie) en opleiding invloed op: de totale motivatie, de dimensies van motivatie, het totale vijandbeeld, en op de dimensies van het vijandbeeld Oost-West?
- 5 Welke is de relatie tussen de dimensies van motivatie en het gevonden vijandbeeld bij beroepsmilitairen van de KL?
- 6 Welke verschillen treden op bij splitsing in twee subpopulaties (voor en na de invasie van Koeweit) m.b.t. resp. motivatie (en eventuele dimensies) en vijandbeeld?

Resultaten

Met de uit het empirische onderzoek verkregen gegevens zijn de vragen uit de probleemstelling beantwoord.

- 1 Wat is de inhoud en welke zijn de karakteristieken van het vijandbeeld van de beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht?

Het resultaat van de vraag waarbij men moest aangeven welk land of landengroep men als militaire bedreiging ervaart is weergegeven in tabel 1. De *Sovjet-Unie* werd bij 13,8% van de respondenten als militaire bedreiging ervaren. Zij onder-

scheiden in dit vijandbeeld drie dimensies, op grond waarvan men dat land als bedreigend ervaart, nl. een militaire, economische en een ideologische dimensie. Het beeld dat de respondenten, die de Sovjet-Unie als een bedreiging ervaren, hebben is dat van een land met machtswellustige, intelligente leiders die de macht over de wereld willen verbreiden. In het vijandbeeld t.o.v. de Sovjet-Unie worden de inwoners overwegend positief en milder gewaardeerd in vergelijking met de politieke leiders. Uit de antwoorden op de vriend-vijandvragen m.b.t. de Sovjet-Unie is te concluderen dat de beroepsmilitairen van de KL veel meer een partner-medestander-vriendbeeld van de Sovjet-Unie hebben dan concurrent-tegenstander-vijandbeeld.

De *Arabische/islamitische landen* worden door 36,4% van de respondenten gezien als een militaire bedreiging voor ons land; de hoogste score. Indien de steekproef volledig na 2 augustus 1990 was genomen zou dit percentage ongetwijfeld hoger zijn geweest. Het beeld dat de respondenten, die de Arabische/islamitische landen als een bedreiging ervaren, van die landen hebben is over het algemeen negatief. Zij zien die landen als door onbetrouwbare, machtswellustige, agressieve politieke leiders gecontroleerde landen die erop uit zijn hun macht in de wereld te verbreiden. Het beeld van de inwoners is dat ze onbetrouwbaar en agressief zijn, echter in mindere mate dan de politieke leiders.

Van de beroepsmilitairen ziet 30,7% geen land of landengroep als bedreiging.

Op de statistische schaal, gemaakt m.b.v. de antwoorden op alle vragen m.b.t. het vijandbeeld, die loopt van 1 (zeer negatief) tot 5 (zeer positief) was de sterkte van het vijandbeeld 3,085.

2 In hoeverre is het begrip motivatie een een- of meerdimensionale theoretische conceptie en hoe is (zijn) hiermee de beroepsmilitair(en) van de KL te karakteriseren?

Wij kunnen vaststellen dat de score van de totale motivatie meer positief dan negatief is. Dat blijkt uit het antwoord van de enquêtevraag waarin 70% van de respondenten het militaire beroep nog steeds mooi vindt en uit de gemiddelde waarde die 3,5 bedraagt (de schaal liep ook hier van 1 (zeer negatief) tot 5 (zeer positief)).

Tab. 1 De belangrijkste militaire bedreiging voor ons land

Verenigde Staten	0,5%	China	2,0%
Sovjet-Unie	13,8%	Duitsland	3,4%
Arabische/islamitische landen	36,4%	Ander(e) land(en)	2,6%
Warschau-Pactlanden	4,1%	Geen enkel land	30,7%
		Weet niet	6,6%

Als negatieve aspecten van het beroep zijn sterk naar voren gekomen: de sterke mate van bureaucratie in de organisatie; het dragen van weinig verantwoordelijkheid; een lage maatschappelijke waardering voor de krijgsmacht; de ongewisse toekomst van de krijgsmacht.

Daartegenover staan aspecten die men als zeer positief ervaart: het teamwork, de collegialiteit, en het afwisselende werk.

Wij zien dat een derde van de respondenten twijfelt bij de bewering dat ze beter een andere baan kunnen gaan zoeken. Van de respondenten zegt 68% dat de krijgsmacht een ongewisse toekomst heeft en bijna de helft ziet de zekerheid van een vaste baan niet meer als een karakteristiek voor het militaire beroep. Bij de beroepsmilitairen hebben wij onzekerheid geconstateerd.

De motivatie van beroepsmilitairen heeft een ideële en een materiële dimensie. Beroepsmilitairen die zich overwegend laten leiden door ideële motieven leggen de nadruk op de vereenzelviging met de doelstellingen van de organisatie, maatschappelijke doelstellingen en gedragsnormen, alsmede de middelen die zij geoorloofd achten ter bereiking van die doelstellingen. Beroepsmilitairen die zich overwegend laten leiden door materiële motieven zullen een grotere behoefte hebben aan, en waarborging van, materiële welstand en daardoor de nadruk leggen op het belang van de zekerheid van een vaste baan.

3 Is er een relatie tussen het vijandbeeld en de motivatie van de beroepsmilitairen van de KL?

Om de relatie tussen de sterkte van het vijandbeeld en de hoogte van de motivatie te meten is een correlatieanalyse gebruikt. De al eerder genoemde statische vijandbeeldschaal is gecorrigeerd met de motivatieschaal, gemaakt m.b.v. de antwoorden op de vragen m.b.t. motivatie. De correlatieanalyse toonde aan dat de relatie tussen de sterkte van het vijandbeeld en de hoogte van de motivatie +0,10 bedraagt. Dit houdt in dat de

relatie tussen vijandbeeld en motivatie, de dimensies buiten beschouwing gelaten, positief maar zeer zwak is. Naarmate het totale vijandbeeld toeneemt, zal de totale motivatie licht toenemen. Dat de ervaren relatie tussen vijandbeeld, in dit geval het Oost-Westvijandbeeld, en de ervaren motivatie zwak zijn blijkt overigens uit de score van de enquête, weergegeven in tabel 2. Bijna 83% van de respondenten is het oneens met de bovenstaande bewering, en ontkent daarmee een relatie tussen een veranderend vijandbeeld en hun motivatie.

Tab. 2 Het verdwijnen van de Sovjet-Unie en het Warschau-Pact als vijand ondermijnt de motivatie van de beroepsmilitair

Zeer mee oneens	22,7%	Eens	15,3%
Oneens	60,1%	Zeer meer eens	1,9%

4 In hoeverre hebben de achtergrondvariabelen leeftijd, geslacht, aanstelling, rang (categorie) en opleiding invloed op: de totale motivatie, de dimensies van motivatie, het totale vijandbeeld, en op de dimensies van het vijandbeeld Oost-West?

Naarmate wij hoger in de leeftijdscategorieën kijken:

- dalen de totale motivatiescores;
- dalen de materiële motivatiescores;
- stijgen de scores van de ideële motivatie;
- stijgen de scores van het totale vijandbeeld;
- stijgen de scores van de drie dimensies van het Oost-Westvijandbeeld, t.w. de militaire, ideologische en economische dimensie.

De beroepsmilitairen bepaalde tijd scoren hoger op de materiële motivatie en de beroepsmilitairen onbepaalde tijd scoren hoger op de ideële motivatie. De laatsten scoren ook hoger op de drie dimensies van het Oost-Westvijandbeeld.

Tab. 3 Relaties vijandbeeld en dimensies van motivatie

MATERIEEL			
		hoog	laag
hoog		n=157 vijandbeeldscore 3,1074	n=131 vijandbeeldscore 3,1644
	IDEËEL		
laag		n=120 vijandbeeldscore 2,7975	n=126 vijandbeeldscore 3,0593

[Gemiddelde score van het totale vijandbeeld is 3,041]

Wanneer wij de rangcategorieën afzonderlijk bekijken, zien wij dat de onderofficieren in enige mate afwijken. Ze scoren lager op de totale en de materiële motivatie, en op het totale vijandbeeld. Voorts zien wij dat bij de hogere rangen de scores van de dimensies van het Oost-Westvijandbeeld hoger worden. Ten slotte blijkt dat bij de hogere opleidingscategorieën de materiële motivatie toeneemt en de ideële motivatie vermindert.

5 Welke is de relatie tussen de dimensies van motivatie en het vijandbeeld bij beroepsmilitairen van de KL?

Een beroepsmilitair zal nimmer worden gekenmerkt door slechts één motivatiedimensie. Met twee dimensies zijn nl. de volgende combinaties mogelijk.

- Beroepsmilitairen met een hoge materiële en een hoge ideële motivatie.
- Beroepsmilitairen met een hoge materiële en een lage ideële motivatie.
- Beroepsmilitairen met een lage materiële en een hoge ideële motivatie.
- Beroepsmilitairen met een lage materiële en een lage ideële motivatie.

(Onder hoog verstaan wij boven het gemiddelde, onder laag onder het gemiddelde.)

Uit het onderzoek blijkt de indeling, als geschetst in tabel 3. Wij zien hier dat de ideële motivatiedimensie een grotere samenhang vertoont met de sterkte van het vijandbeeld dan met materiële motivatiedimensie. De combinaties met hoog ideëel gemotiveerd geven de hoogste vijandbeeldscores. (De ideële dimensie is een belangrijke factor voor de vijandbeeldscore.)

6 Welke verschillen treden op bij splitsing in twee subpopulaties (voor en na de invasie van Koeweit) m.b.t. resp. motivatie (en eventuele dimensies) en vijandbeeld?

De gevolgen van de Golfcrisis op korte termijn zijn voor het vijandbeeld van niet noemenswaardige betekenis in die zin dat de inval in Koeweit geen invloed heeft gehad op de sterkte van het vijandbeeld. Dat de inval het vijandbeeld inhoudelijk heeft veranderd blijkt uit tabel 4 waarbij aan de respondenten werd gevraagd welk land men als militaire bedreiging ervaart (gemeten

Tab. 4 De huidige militaire bedreiging voor ons land

	A*	B*
1. Sovjet-Unie	17,4%	8,5%
2. Arabische/islamitische landen	26,8%	51,8%
3. Geen enkel land	30,9%	29,5%

*A vóór, B ná de inval in Koeweit

voor en na de inval). Het percentage beroepsmilitairen dat de Arabische/islamitische landen als militaire bedreiging voor Nederland ziet is door de inval bijna verdubbeld. De gevolgen van de inval in Koeweit op de motivatiescore zijn niet van significante betekenis.

Samenvatting

Het *vijandbeeld* van de beroepsmilitairen van de Koninklijke landmacht is als volgt te karakteriseren.

De Sovjet-Unie wordt bij slechts 13,5% van de respondenten als militaire bedreiging ervaren. Beroepsmilitairen van de KL hebben veel meer een partner-medestander-vriendbeeld van de Sovjet-Unie dan een concurrent-tegenstander-vijandbeeld.

Van de respondenten ziet 36,4% de Arabische/islamitische landen als grootste militaire bedreiging voor Nederland.

Van de beroepsmilitairen ziet 30,4% geen land of landengroep als bedreiging.

Het beeld dat de respondenten, die de Arabische/islamitische landen als een bedreiging ervaren, van die landen hebben is over het algemeen negatief.

De *motivatie* van de beroepsmilitairen van de KL is te omschrijven als overwegend positief, waarbij men de sterke mate van bureaucratie in de organisatie, het dragen van weinig verantwoordelijkheid, een lage maatschappelijke waardering voor de krijgsmacht en de ongewisse toekomst van de krijgsmacht als negatief ervaart. Als positief ervaart men het teamwork, de collegialiteit en het afwisselende werk.

De *relatie van vijandbeeld en motivatie* voor de gehele populatie heeft geen noemenswaardige waarde. Het verdwijnende Oost-Westvijandbeeld heeft nauwelijks invloed gehad op de motivatie; wel is bij de beroepsmilitairen een onzekerheid over de baan en toekomst signaleerd.

De gevolgen van de Golfcrisis op korte termijn zijn voor het vijandbeeld, kwantitatief gezien, van niet noemenswaardige betekenis. Inhoudelijk is het vijandbeeld op korte termijn in die zin veranderd dat het percentage beroepsmilitairen dat de Arabische/islamitische landen als militaire bedreiging voor Nederland ziet bijna is verdubbeld.

Tot slot

Wie zou ten tijde van het onderzoek hebben gedacht aan gebeurtenissen die zich op zeer korte termijn zouden afspelen, zoals het opheffen van het Warschau-Pact, het ineenstorten van de Sovjet-Unie en de chaos in Joegoslavië met als gevolg nieuwe taken en herstructurering van de KL? Redenen genoeg om na te gaan of deze gebeurtenissen invloed hebben op de motivatie en het vijandbeeld van de beroepsmilitairen.

Literatuur

- D.P. Coljée — *Periodiek onderzoek personeelsbeleid Koninklijke landmacht 1989*. Den Haag (1989).
T. Ottenheim en L. Wecke — *Vijandbeeld, legitimatie en voorlichting*. Nijmegen (1985).

- H.J. Rebel (red) en L. Wecke — *Friends, foes, values and fears*. Nijmegen (1987).
Th.C.M. Bergen en E. Roede — *Motivatie gemeten?* (SVO-reeks). Den Haag (1983).

